

TRYŠ KARALIAI. ŠIRDIES ŠVENTĖ

Iš tiesų tų žmonių prie Jėzaus lopšio mes visai neturėtume tituluoti karaliais. Evangelija aiškiai sako: išminčiai, magai, burtininkai iš Rytų šalies. Niekas nežino jų kilmės. Niekas nežino jų tikrų vardų. Niekas nežino netgi jų skaičiaus. Skaičius „trys“ nusistovėjo mūsų Bažnyčios tradicijoje dėl trijų dovanų, kurias jie atnešė kūdikėliui Jėzui – aukso, smilkalų ir miros. Bet kai kuriose Rytų Bažnyčiose sakoma, jog būta dviejų, keturių, net devynių karalių.

Daug tiksliau, daug saugiau būtų šią šventę vadinti graikišku vardu Epifanija – Dievo apsireiškimas. Pasverta, nušlifuota teologine kalba kalbėti apie išikūnijusio Dievo pasirodymą visoms tautoms ir kultūroms, apie tai, kad visi, net tolimieji ir svetimieji, suklumpa prie Jėzaus kojų, teikia deramą garbę ir šlovę.

Keista, mums niekaip neišeina atsikratyti to tradicinio Kalėdų paveikslo su trimis karaliais ir juos vedančia stebuklinga žvaigžde. Mes vis tiek galvojame apie karalius. Apie asmenis, o ne apie idėjas. Net jeigu ir kyla įtarimas, jog evangelistas Matas ne istorijos faktus aprašinėja, ne reportažą iš Betliejaus pateikia, o kuria simbolinį ar alegorinį paveikslą. Jokie naršymai po knygas, po Šventojo Rašto žodynus ir enciklopedijas neišmuš man iš galvos įsitikinimo, kad prie Jėzaus prakartėlės stovėjo būtent karaliai. Būtent trys. Su karūnomis, šermuonėlių mantijomis ir su visu karaliams deramu orumu.

Drįstu sakyti: Bažnyčios žmonės, prieš daug šimtmečių dovanoję šiai šventei Trijų Karalių pavaadinimą ir, ignoruodami Evangelijos tekstą, išminčius ar burtininkus titulavę karaliais, pataikė į dešimtuką. Jie iš tiesų buvo kupini Šventosios Dvasios įkvėpimo. Nežinau, galbūt jie mąstė apie geidžiamą kryžiaus ir karūnos sąjungą, galbūt išsigando pavojingo žodžio „magas“, bet tai, kas iš to išėjo, yra nuostabi, nuolat gyva ir aktuali žinia. Daug svarbesnė ir gyvesnė už kruopščiai išlukštenas teologines išvalgas.

„Išminčiai“ ar „magai“ prie Jėzaus lopšio verstu

Trys Karaliai prie Kauno arkikatedros bazilikos (praktartėlės dalis). Autorius – Adolfas Teresius. P. Dumšienės nuotr.

KŪDIKĖLIO DVASIA

ženk į būvį šį mažą
aklinoj šviesoje
niekad nieko neprašo
kūdikėlio dvasia

bet žvaigždė užtekėjo
per smėlynus šventus
trys karaliai atėjo
pas tvartelio vartus

kas gi čia per tvartelis
nei kapai uoloje
ar čia gimė vaikelis
ta žvaigždė danguje

ar čia šitas vaiktis
kur parodė dangus
nusibodo trankytis
kėst žmogelių vargus

jau būtis netvarumas
šaukia grįžt į namus
nei liepsnojantis krūmas
vaikas šypsos ramus:

ženk į būvį šį mažą
aklinoj šviesoje
niekad nieko neprašo
kūdikėlio dvasia

Aidas Marčėnas

mus galvoti, kad kelias pas Viešpatį veda per kažkokią ypatingą iniciaciją, specialias žinias, kvapą gniaužiančius antgamtinius patyrimus, gal net burtus ir astrologiją. Manytume, kad Jėzų gali atrasti tik tie, kurie turi daug išminties, išskirtinių gebėjimų, moka prisikasti prie visatos paslapčių.

O „trys karaliai“, nuolankiai suklupę prie Kūdikėlio, kalba ką kita. Jiems iš tikrųjų neturėjo atrodyti nei protinga, nei logiška, nei naudinga ieškoti svetimose šalyse svetimo karaliaus. Tais laikais dar nebuvo papročio keliauti iš rūmų į rūmus draugiškų vizitų.

Karaliai arba puldavo vienas kitą, arba sudarinėdavo agresyvias sąjungas prieš kitus karalius. Betliejų aplankiusiems karaliams turėjo visko pakakti Rytų šalyse, į kurias jie vėliau ir sugrįžo. Juos paskui žvaigždė vedė smalsumas. Stebuklo nuojauta, svajonė, o ne racionalūs pasiskaičiavimai. Nepaaiškinama trauka, kurią vėliau matysime Evangelijose, kai užaugęs Betliejaus vaikelis nusives paskui save būrius savųjų ir svetimųjų.

„Karališka širdis“, – sakome apie tą, kuris yra taurus ir garbingas, dosnus ir gailėstingas, laisvas ir drąsus. Prie Jėzaus prakartėlės atkeliavę vyrai iš Rytų šalies tikrai turėjo karališkas širdis. Jiems nerūpėjo kaip nors pasipuikuoti, įamžinti savo vardus. Jie niekada neprašė, kad mažasis Betliejaus karalius kaip nors atsilygintų už atneštas dovanas. Mes net nežinome, kas vėliau atsitiko jų gyvenime ir kaip juos pakeitė ar nepakeitė kelionė paskui žvaigždę ir susitikimas su pasaulio Gelbėtoju, ar jie vėliau tapo jo išpažinėjais, ar padarė karjerą Bažnyčioje. Čia vėl gali matyti būsimųjų Evangelijos įvykių pranašystę: svarbesnis pats susitikimas su Jėzumi, o ne jo rezultatai. Pasitikima Epifanijos, Dievo apsireiškimo, galia, ne programų įgyvendinimu.

Karališka širdis. Ją kasmet tyliai pagarbiname brėždami kreida ant durų tris simbolines raides: +K+M+B. Bažnyčia graži ir galinga savo vaikų karališkėmis širdimis. Jos mato ir atpažįsta daugiau, negu duota pažinti iš knygų.

Julius Sasnauskas

Kitame numeryje:

- R. Kriaučiūnas. V. Adamkaus „Paskutinė kadencija“
- Lietuvių išeivijos institutas Kaune ir jo veikla
- Nežinomas autorius Pranas Dovalga

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Julius Sasnauskas. Trys karaliai. Širdies šventė
- 2-as psl. T. Schabert. Prancūzija ir Baltijos kraštai
- 4-as psl. Perpetua Dumšienė. Šviesa dangaus sode
- 5-as psl. A. Guščius. „Lietuva bus atpirkta laisvei“
- 6-as psl. E. Nakaitei-Arbienei – Alei Rūtai atminti
- 7-as psl. V. Juodpusis. Lietuvaitė – Vokietijos Kammervirtuosin

Prancūzija ir Baltijos kraštai F. Mitterrando prezidentavimo laikotarpiu

DR. TILO SCHABERT

I
1990 metų kovo 11 dieną Lietuva, iki tol buvusi Sovietų Sąjungos dalimi, paskelbė atkurianti savo nepriklausomybę. Sovietų Sąjunga, vadovaujama Michailo Gorbačiovo, tokį žingsnį vertino kaip ne teisėtą ir į jį sureagavo grasindama ekonominėmis sankcijomis. Ar Lietuva atšauks savo nepriklausomybės paskelbimą ir tuo pačiu, praktiškai žiūrint, nebesieks pasitraukti iš politinio Sovietų Sąjungos režimo, kaip to reikalavo Gorbačiovas? Lietuvai reikėjo paramos. Jos viltys buvo nukreiptos į Vakarų, konkrečiai – į Prancūziją. Kaip sureagavo Prancūzija? Kokia buvo šios šalies užsienio politika „Baltijos šalių klausimu“, t. y. dėl Baltijos šalių reikalavimo atkurti savo nepriklausomybę, kurios jos neteko, jas Sovietų Sąjungai aneksavus jėga 1940 metais?

Francois Mitterrandas, kuris, būdamas Prancūzijos prezidentu, nustatė šalies užsienio politikos kryptį, į šį klausimą atsakė spaudos konferencijoje, vykusioje 1990 metų balandžio 26 d. Prezidentas buvo klausiamas apie Lietuvą, bet jo atsakymas tiko ir kitoms dviems Baltijos šalims. Jo klausė, ką jis pasakytų tiems, kurie „bijo, jog dabartinė Vakarų laikysena dėl padėties Lietuvoje galėtų nuvesti prie kito Miuncheno“. Mitterrandas atsakė:

Prancūzija jau žengė keletą žingsnių (...) tarp dviejų ašmenų. Pirmasis ašmuo yra susijęs su Lietuvos nepriklausomybe. Prancūzija yra viena iš kelių valstybių, niekada nepripažinusių Lietuvos nepriklausomybės praradimo 1939 metais. (...) Todėl [Prancūzijos užsienio politikos] intencijos yra visiškai aiškios ir atviros. Antra, keletui šimtmečių Rusijos imperijos ir Sovietų imperijos laikais Lietuva buvo užkariauta savo galingesnio kaimyno. Šiandien Gorbačiovas yra tų dviejų istorinių tradicijų paveldėtojas. Prieš jį iškylusi problema: ne tik Lietuva, bet ir kaip elgtis su tautybių klausimu. (...) Sovietų Sąjunga turi žengti neįtikėtina sudėtingą žingsnį, prisitaikydama prie susidariusių dabartinių naujų sąlygų. Ir niekas, ypač lietuviai, nenori matyti dabartinių poslinkių užstrigimo ir sugrįžimo prie įtampos, kuri nežinia ką gali atnešti. Todėl mes skatiname dialogą.

Prancūzijos užsienio politika Baltijos klausimu rėmėsi dviem principais: (1) Prancūzija niekada nepripažino Estijos, Latvijos ir Lietuvos aneksijos ir nepripažins to ateityje. „Šių šalių teisinis vientisumas atlaikė aneksiją, net jei šios šalys faktiškai [šiuo metu] ir negali pasinaudoti savo suverenumu teise.“ Mitterrandas pakartotinai laikėsi šios nuomonės. (2) Tuo pat metu Prancūzija suvokė, jog Baltijos šalys priklausė politiniam Sovietų Sąjungos dariniui. Kompromisas tarp dviejų prieštaraujančių nuostatų – Estijos, Latvijos ir Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo ir Sovietų Sąjungos noro išlaikyti Baltijos šalis savo sudėtyje – galėjo įvykti tik abiem pusėms kalbant.

II

Tad Baltijos šalių nepriklausomybės klausimu Prancūzija, vadovaujama Mitterrando, buvo Baltijos šalių pusėje – bet ne visais atvejais ir ne be tam tikrų išlygų. Tol, kol Estija, Latvija ir Lietuva buvo Sovietų Sąjungos dalis, jos galėjo atsiskirti tik besiderėdamos su ja. Nors teisiniu požiūriu jos buvo nepriklausomos, tokios jos nebuvo (ar dar nebuvo) tikrovėje. Todėl su jam būdingu dvilypumu (iš vienos pusės būdamas kovingo būdo, iš kitos – perspėjantis realistas) Mitterrandas simpatizavo Baltijos šalių gyventojams, bet tuo pačiu metu sakė, jog reikėtų suprasti ir Gorbačiovo dilemą – ar jis gali tiesiog imti ir leisti Baltijos šalims būti laisvoms, ar gali elgtis, atsižvelgdamas į būtent tokią tikrovę? Mitterrandas Prancūzijos politiką Baltijos šalių klausimu vedė vadovaudamasis būtent tokiu požiūriu. Nors pašaliečiams ji buvo sunkiai suprantama, Mitterrandui tokia laikysena atrodė logiška. Tokią pat laikyseną jis užėmė ir dėl Vokietijos susivienijimo, ir čia jis buvo nesuprastas. Konfliktas turėjo būti išspręstas, dėl to nebuvo jokių abejonių, bet viskas turėjo būti padaryta taip, kad būtų užkirstas kelias jė-

TSKP CK generalinis sekretorius Michailas Gorbačiovas 1990 m. sausio 11 d. susitikime su vilniečiais Vilniuje, Lenino aikštėje.

Romo Jurgaičio nuotrauka, Lietuvos Ypatingasis archyvas

gos panaudojimui – pilietiniam karui ar karinei okupacijai. „Mes tikime, jog tokios krizės neturėtų vesti prie jėgos panaudojimo.“

III

Vietoj to, Mitterrando nuomone, politinės priemonės turi būti naudojamos siekiant šių tikslų: 1. Stabilizuoti vietovę, tai yra Baltijos regioną; 2. Spręsti konfliktus regione, nenaudojant jėgos; 3. Palaikyti Gorbačiovą jam siekiant tęsti *perestroiką* ir išlaikyti jį Sovietų Sąjungos vadovu; 4. Sėkmingai padėti Baltijos šalims siekti bendro jų nepriklausomybės pripažinimo; 5. Supažindinti Baltijos šalis po nepriklausomybės pasiekimo su Europos institucijomis ir tarptautine politika (Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje komisija (CSCE), Jungtinių Tautų organizacija (UNO), Europos Sąjunga).

IV

Prancūzija stebėjo Baltijos regione vykusius įvykius, naudodama tris „stebėjimo taškus“. Tai buvo Prancūzijos ambasada Maskvoje, SSRS padalinys Prancūzijos užsienio ministerijos Europos departamente ir Mitterrando patarėjų komanda Eliziejaus rūmuose. Pirmieji dokumentai apie neramumus Baltijos šalyse buvo parašyti Užsienio reikalų ministerijoje. Vienas – 1988 metų lapkritį pavadinimu „Protesto banga Baltijos šalyse prieš sovietų konstitucijos reformos naują projektą“, o antras, šešių puslapių, apie padėtį Baltijos šalyse parašytas 1989 metų rugsėjį. Pirmame dokumente, skyrelyje „Iššūkis centrinei sovietų galiai“, rašoma, kad Estijos Sovietų Aukščiausioji Taryba 1988 metų lapkričio 4 d. nusprendė sušaukti nepaprastąją sesiją. Estai buvo pasipiktinę, nes, skirtingai nei buvo nutarta rezoliucijose, priimtose Sovietų Sąjungos Komunistų partijos kongrese 1988 metų birželį, sovietų konstitucijos pertvarkos projektas, paskelbtas spalio 22 dieną, nė žodeliu neužsiminė apie didesnę sovietinių respublikų nepriklausomybę. Lapkričio 16 dieną, toliau rašoma [Užsienio reikalų ministerijos – Red.] dokumente, Estijos Taryba paskelbė veto visiems sovietiniams įstatymams ir paskelbė Estijos Respublikos suverenumą.

Antrame dokumente, parašytame praėjus vos metams nuo pirmojo paskelbimo, rašoma, kad padėtis trijose Baltijos respublikose pasikeitė dramatiškai. Gimė stiprūs baltų tautiniai judėjimai, buvo užmegzta daug ryšių su išoriniu pasauliu, ypač Skandinavijos valstybėmis; judėjimų atsiradimas pagimdė politinius-socialinius pokyčius, kurie įkvėpė stiprų troškimą atsiskirti nuo politinių Sovietų Sąjungos struktūrų: „Autonomijos reikalavimas virsta reikalavimu tapti nepriklausomomis“. Maskva į tai sureagavo griežtai.

V

Ką Mitterrandas ir jo vyriausybė darė, gautą informaciją apie tolimesnę raidą Baltijos regione paversdami politiniu veiksmu? Kaip jie bandė pasiekti tikslus, kuriuos užsibrėžė, atsižvelgdami į naujus įvykius? Pirmiausia jie galvojo apie žmones, kurie buvo ar galėjo būti vadovais tiems įvykiams rutuliojantis. Stengiantis įgyvendinti savo politiką, jiems buvo svarbiausias asmeninis veiksnys. Dar daugiau – jie buvo aktyvūs toje politikos srityje, ku-

ri buvo kuriama išimtinai asmeniškai, formuojama tų, kurie dalyvavo tarptautinėje politikoje siekdami gauti informacijos, keistis ja ir daryti sprendimus. Aš tai pavadinau „pasaulio politikos dirbtuvėmis“.

Pažiūrėkime į vieną iš pavyzdžių, ką reiškė susitelkimas ties asmeniniu veiksmu. „Dėl mūsų artimo sutarimo lietuvišku klausimu“, – Vokietijos kancleris Helmutas Kohlį rašė laiške prezidentui Mitterrandui 1990 metų gegužės 15 dieną, pranešdamas jam apie „[Kohlį] diskusiją su Lietuvos premjere Prunskiene gegužės 11 dieną“. Šiame laiške Kohlį pirmiausia premjerę palygino su Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininku Vytautu Landsbergiu: „Man susidarė įspūdis, kad Lietuvos premjerė rodo politinį šaltakraujiškumą ir kad [ji] iš principo yra atvira dialogui ir kompromisui. Toks požiūris iki tam tikro laipsnio prieštarauja Tarybos pirmininko Landsbergio požiūriui. Todėl aš jai pasiūliau, kad ji turėtų asmeniškai vykdyti būsimas derybas su Maskva.“

Antras pavyzdys dar labiau atskleidžia, ką Mitterrandas manė apie žmones, su kuriais jis turėjo reikalų, – su kitais jis dalijosi tomis mintimis, kartais net su susirūpinimu, nes svarbiausias dalykas buvo suvaldyti dabartinę įvykių raidą ir neleisti tiems įvykiams iškrypti iš vėžių. Štai ką kalbėjo Mitterrandas ir Rumunijos premjeras Petre Romanas: „Problema yra ta, kad baltai nėra išmintingi. Mes nepripažįstame aneksijos ir mes išsaugojome Baltijos šalių aukšą. Kiekvieną kartą, kai turiu rašyti Landsbergiui, ar į Latviją, ar Estiją, turiu tarti jiems būti kantriems. Antraip sovietai užpuls juos ir pateiks tai kaip sektiną pavyzdį kitiems.“

Kaip rodo dvi čia paminėtos citatos, baltų klausimu Mitterrandas ir jo vyriausybė veikė ne vieni – priešingai. Jie derino savo politiką su kitų kraštų vyriausybių politikomis, diskutuodami (keisdami, idėjomis, informacija ir pamastymais), susitardami, sprenddami ir imdamiesi iniciatyvos – tai vis priemonės, iš kurių ir susideda pasaulio politikos dirbtuvių darbas. Vienas iš tokios politikos pavyzdžių – gegužės 15 dieną Kohlį parašytas laiškas Mitterrandui – jau buvo čia paminėtas. Leiskite pateikti dar vieną pavyzdį. Jis rodo Mitterrandą, jo amerikietį kolegą prezidentą Georą Bushą, Prancūzijos užsienio reikalų ministrą Rolandą Dumas ir jo kolegą, JAV valstybės sekretorių Jamesą Bakerį kartu dirbus politikos dirbtuvėse tuo metu, kai jų dėmesys, be kitų dalykų, buvo sutelktas ir į Lietuvos problemą. Vieta – Key Largo. Data – 1990 metų balandžio 19 diena. Bushas ir Mitterrandas jau ryte diskutavo, atskirai tai darė ir Bakeris su Dumas. Visi jie susitiko pietų metu, kurių metu kalbėtasi jau keturiose. Dumas pradėjo, sakydamas: „Mes kalbėjome apie Lietuvą“, Bushas atsakė: „Mes taip pat kalbėjome apie Lietuvą.“ Ir pridūrė: „Aš daug sužinojau iš Francois apie [Baltijos šalių] istoriją.“ (Čia reikėtų pasakyti, jog dėl savo puikaus išsilavinimo istorijos srityje Mitterrandas politikos dirbtuvėse dažnai imdavosi istorijos mokytojo vaidmens, ypač bendraudamas su prezidentu Bushu.) Bet Lietuva ne iš karto tapo jų pokalbio tema; tik vėliau Mitterrandas ir vėl sugrįžo prie šios temos, bet tada jau buvo pasakyti svarbūs dalykai, ypač Mitterrando:

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

Francois Mitterrandas (FM): Kalbant apie Lietuvą: nereikalaukime iš Gorbačiovo to, ko mes nereikalautume iš diktatoriaus, kuris ateis po jo.

Bushas: Mes reikalaujame iš Gorbačiovo, kad jis neišduotų moralinių principų.

FM: Aš norėčiau priminti Jums, kad Prancūzija niekada nepripažino sovietų valdžios Lietuvoje. Kokius apribojimus mes galėtume taikyti?

Bakeris: Lietuviai galėtų sutikti vykti į Maskvą, bet ne kaip Sovietų Sąjungos dalis.

FM: Gorbačioviui įvykiai vyksta per greitai. Kijeve, prisimenu, Gorbačiovas galvojo apie federalinę sistemą, net apie nepriklausomybę. Lietuva galbūt parodė neapgalvotą skubėjimą.

Dumas: Jie neturi daugiau erdvės manevruoti.

FM: Jei jie yra fanatikai, tai baigsis kraujo praliejimu. Ir mes nesiūsimė savo kariuomenės.

VI

Po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo svarbiausias Prancūzijos tikslas buvo visus nurašinti – tiek Vilniuje, tiek Maskvoje. „Mes nenorime nieko daryti, kas įpiltų žibalo į ugnį“, – paaiškino Užsienio reikalų ministro Dumas kabineto vadovas Bernardas Kessedjianas sovietų ambasadoriui Paryžiuje Olegui Krivonogovui. Jis pakvietė ambasadorių į užsienio reikalų ministeriją konfidencialiam pasitarimui ir paprašė jo perduoti informaciją Dumas kolegai Maskvoje, Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministrui Eduardui Ševardnadzei. Krivonogovui (o drauge su juo – ir sovietų vadovams) buvo pranešta, jog Prancūzija yra labai susirūpinusi dėl susidariusios padėties ir jog ji pasisako už bet kokias pastangas, jei jos padėtų sprendžiant „problemą“, t. y. derantis dėl konflikto tarp Vilniaus ir Maskvos. Toks Prancūzijos laikysenos (Kessedjiano ir Krivonogovo pokalbio pagrindu) apibūdinimas buvo pakartotas Eliziejaus generalinio sekretoriaus Jean-Louis Bianco ranka rašytame dokumente apie Lietuvą prezidentui Mitterrandui kovo 24 dieną. Šiame dokumente jis padėti Lietuvoje prezidentui apibūdino keliais trumpais sakiniiais: (a) gašdinančių gestų iš Maskvos pusės pagausėjimas; (b) nesumažėjęs pasiryžimas Vilniuje toliau laikytis nepriklausomybės politikos ir (c) Maskvos atsisakymas derėtis su Vilniumi.

Iškart po kovo 11 dienos, siekiant rasti tolimesnį veikimo būdą, Prancūzijos užsienio reikalų ministerijoje ir Eliziejaus rūmuose buvo surinkta, išanalizuota ir memorandumė apibendrinta informacija apie padėtį Lietuvoje ir jos galimas politines, ekonomines ir karines pasekmes, o taip pat ir apie istorines aplinkybes. Kaip galime matyti iš užrašų, kai kurie parašyti ranka, juos skaitė Jean-Louis Bianco, vėliau – prezidentas Mitterrandas.

Apie tai buvo informuoti sprendimų priėmėjai, pasiskirstyta vaidmenimis. Maskva buvo paskirta Užsienio reikalų ministrui Dumas, Mitterrandas veikė darydamas viešus pareiškimus (kovo 20, 25, balandžio 26 ir gegužės 25 dienomis). Pavyzdžiui, kovo 25 dieną interviu TV kanale TF1 jis paaiškino, jog „mūsų vaidmuo susideda iš įtampos nedidini-mo“ ir tiesiogiai bendraujant su vadovaujančiais asmenimis. 1990 metų vasario 20 dieną du Lietuvos atstovai atvyko pas jį su laišku: Juozas Urbšys, kuris laiške pasirašė kaip „buvęs nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministras“, ir Vytautas Landsbergis, kuris pasirašė kaip „Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio parlamentinės asamblėjos pirmininkas“. Laiške jie aiškino: „Mes tikimės sėkmingai atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę“ ir, primindami Mitterrandui apie ypatingą Prancūzijos ir Lietuvos ryšį, jie paprašė jo „moralinės paramos Lietuvai“. Tiesa, laiškas prezidentui nebuvo įteiktas iki kovo 16 dienos. Mitterrandas į jį atsakė balandžio 19 dieną. „Lietuvos teisė į nepriklausomybę, – rašė jis, – nekelia abejonių“, bet „penkiasdešimties metų istorija sukūrė sudėtingus santykius tarp Vilniaus ir Maskvos“ ir tik „derybos“ yra tinkamiausias būdas „taikiai sprendžiant įvairias

iškilusias problemas“. Prancūzija ir kitos Europos bendruomenės narės siūlys būtent tokį kelią. Tai buvo „žinia“, kurią Prancūzijos užsienio reikalų ministras nusiuntė sovietų vadovams nuo prezidento. Mitterrandas joje nurodė sprendimą, priimtą Europos bendruomenės užsienio reikalų ministrų 1990 metų kovo 24 dieną Lisabonoje: „Dvyliktukas su susirūpinimu išgirdo pranešimus iš Lietuvos. Jis apeliuoja į didžiausią susilaikymą iš abiejų pusių. Jis tikisi pagarbaus, atviro ir sąžiningo dialogo tarp Maskvos ir Vilniaus, išvengiant jėgos panaudojimo ar grasinimo panaudoti jėgą, remiantis Helsinkio deklaracijos (Helsinki Final Act) principais.“

Ir vis dėlto padėtis Lietuvoje pasiekė kritinį tašką. Dvi dienos prieš Mitterrandui susitinkant su prezidentu Bushu Key Largo, balandžio 19 dieną, jis iš premjerės Margaret Thatcher gavo keturių puslapių laišką, kuriame ji apžvelgė diskusijos su Georgu Bushu Bermuduose turinį. Laiško pradžioje iš karto kalbama apie Lietuvą, nes „ji natūraliai buvo mūsų dėmesio centre“, rašė Thatcher, dėl Gorbačiovo grasinimo griebtis ekonominių apribojimų Lietuvai, ypač dujų tiekimo srityje. Thatcher rašė, jog ji tikisi, kad jie artimai tarsis dėl būsimų veiksmų. Bushas ir ji sutarė, jog progresas, kuris buvo pasiektas per paskutinius keletą metų Rytų-Vakarų santykiuose, neturi būti pastatytas ant kortos dėl Lietuvos krizės ir kad jie „privalo padaryti visa, kas įmanoma, siekiant paskatinti abi puses rasti sprendimą, pasitelkus dialogą ir diskusijas“.

VII

Tiesa, 1990 metų balandžio 18 dieną tokia politika kuriam laikui tapo neįmanoma. Tą dieną Sovietų Sąjunga nustojo tiekti dujas Lietuvai trimis iš keturių dujotiekių. Valstybė gavo vos penktadalį anksčiau tiekto dujų. „Maskva blokadą padarė tikrai skausmingą“, – savo memorandume balandžio 20 dieną rašė Mitterrando patarėja Anne Lauvergeon. Ji supažindino prezidentą su Maskvos veiksmais ir pasiūlė, kaip praktiškai padėti Lietuvai išeinant iš tokios sudėtingos padėties. Prancūzijos valdžia žengė politinį žingsnį balandžio 21 dienos rytą, kada oficialus Lietuvos atstovas Stasys Antanas Bačkis susitiko su Užsienio reikalų ministru Dumas. Prancūzijos žinioje Lietuvos vadovai, ypač Landsbergis, buvo raginami „paimti į skliaustus“, t. y. trumpam sustabdyti sprendimus, priimtus po nepriklausomybės paskelbimo. Maskva tikėjosi tokio „gesto“, prieš prasidedant deryboms tarp Vilniaus ir Maskvos. Dumas pirmiausia su tokiu žingsniu, kuris buvo žengtas ir Jungtinių Amerikos Valstijų vardu, kaip JAV valstybės sekretorius Bakeris pageidavo, supažindino

savo sovietinį kolegą Ševardnadzę. Tos pačios dienos antroje pusėje, 3 valandą, Bačkis sugrįžo į Prancūzijos ambasadą su Landsbergio atsakymu. Dumas iš karto parašė Mitterrandui, kad Landsbergis yra „pasiruošęs be išimčių užšaldyti visus įstatymus, kurie buvo priimti po kovo 12 dienos. (...) Viešas pareiškimas būtų padarytas (...), kiek jis susijęs su derybomis, šis pareiškimas nebus saistomas jokių sąlygų“. Dumas taip pat pranešė Mitterrandui, jog apie rezultatus jis praneš Bakeriui ir Shevardnadzei.

Buvo žengtas dar vienas politinis žingsnis – ši kartą bendras – vokiečių ir prancūzų. Pokalbio tarp Mitterrando ir Kohlio balandžio 25 dieną metu Vokietijos kancleris pasiūlė nusiųsti laišką Lietuvos vadovams: jame turėjo būti paaiškinta, jog Lietuvoje neturėtų būti padaryta ta pati klaida, kuri buvo padaryta Prahos pavasarį; kur „jie ėjo per greitai“. Balandžio 26 dieną Mitterrandas ir Kohlis pasiuntė dokumentą Landsbergiui. Jame Mitterrando balandžio 19 dienos laiške išsakytos mintys pateiktos dar stipriau:

Geriamas Prezidente,

Mes abu esame susirūpinę dėl padėties Lietuvoje raidos. Norėtume Jus supažindinti su savo požiūriu. Lietuvos žmonės aiškiai davė suprasti, jog jie nori

naudotis savo teise į nepriklausomybę. Jie negali būti dėl to kaltinami. Bet istorija sukūrė sudėtingas aplinkybes, susidedančias iš daugelio politinių, teisinių ir ekonominių detalių. Sprendimo suradimas reikalauja laiko ir kantrybės, siūloma sekti klasikinio dialogo keliu. Todėl norime, kad diskusijos tarp Jūsų ir sovietų vadovų prasidėtų kuo greičiau, jog dabartinė krizė pasibaigtų sprendimo, priimtino visoms pusėms, priėmimu.

Nėra abejonių, jog būtų naudinga kuriam laikui sustabdyti sprendimų, kuriuos padarė Jūsų parlamentas, pasekmes, idant diskusijos vyktų lengviau; sprendimui nepraras savo reikšmės, juk vis dėlto jie yra paremti visiems priimtina (universalium) principu – visų tautų apsisprendimo teise.

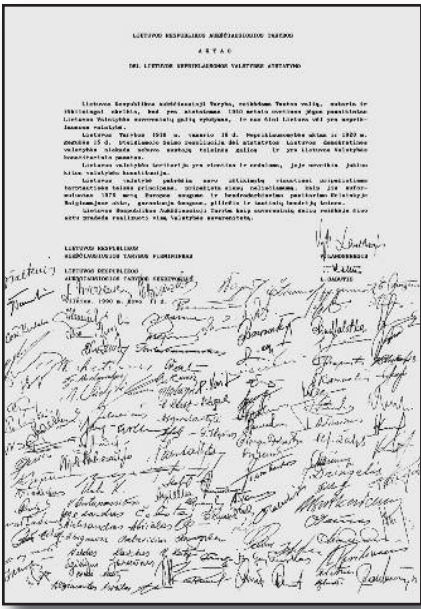
Laiško kopija buvo nusiųsta sovietų vadovams; laiško turinys nebuvo paviešintas Paryžiuje ir Bonoje, kol apie jį nebuvo pranešta Gorbačioviui. Balandžio 30 dieną Lietuvos premjero pavaduotojas Romualdas Ozolas interviu Danijos laikraščiui „Berlingske Tidende“ pranešė, jog Lietuva (kaip Prancūzija pasiūlė anksčiau) „trumpam sustabdys“ savo Kovo 11-osios nepriklausomybės paskelbimą ir paprašys Maskvą sėsti prie derybų stalo. Aplinkybės atrodė palankios: Gorbačiovas teigiamai atsiliepė į pasiūlymą dėl moratoriumo, kurį Mitterrandas ir Kohlis išsakė balandžio 28 dieną. „Berlingske Tidende“ toliau pranešė, jog Landsbergis galvojo apie dvejų metų moratoriumą, bet jis pokalbyje su Amerikos TV stotimi balandžio 29 dieną taip pat pabrėžė, jog kol kas nematyti jokių blokados susilpnėjimo ženklų iš Sovietų Sąjungos pusės.

Gegužės pradžioje padėtis vis dar nebuvo aiški. Gegužės 2 dieną prezidentas Landsbergis nusiuntė laišką prezidentui Mitterrandui kaip atsakymą į Mitterrando ir Kohlio pasiųstą laišką, kuriame jis pranešė apie Lietuvos ketinimą su Maskva derėtis dėl visko, išskyrus jos nepriklausomybę. Ir jis paprašė Mitterrando ir Kohlio pranešti sovietų vadovams, kad Lietuva yra pasiruošusi „svarstyti“ laikiną „nepriklausomos“ Lietuvos parlamento priimtų paskutinių sprendimų sustabdymą. Vilnius ir Maskva po viso to vis tiek nesikalbėjo, tai buvo aišku ir iš gegužės 3 dienos Prancūzijos ambasadoriaus Maskvoje Jean-Marie Merillono pranešimo apie jo pokalbį su Lietuvos atstovu Rusijos sostinėje Egidijumi Bičkausku: lietuvių problema buvo ryšys su Maskva. „Mes norime derėtis. Mes apie tai kalbame kiekvieną dieną. Maskva atsisako. (...) Aš [Bičkauskas] net negaliu prie nieko [sovietų valdžioje] prieiti.“

Kitos Baltijos šalys taip pat norėjo išsilaisvinti iš Maskvos glėbio. Gegužės 7 dieną Anatolijus Gorbunovas, Latvijos Sovietų Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas, ir Imantas Daudišas, Aukščiausiosios Tarybos sekretorius, pasiuntė Mitterrandui laišką, kurį jis gavo gegužės 14 dieną, kuriame jie pranešė, jog Latvijos Aukščiausioji Taryba priėmė deklaraciją dėl Latvijos nepriklausomybės atkūrimo. Jie paprašė Prancūzijos prezidento paramos Latvijos pastangoms atkuriant visišką nepriklausomybę. „Baltijos klausimas, – rašė jie, – yra tarptautinis.“ Jis turi būti „sprendžiamas, jei norima suvienyti Europą“. Mitterrandas į šį laišką atsakė gegužės 23 dieną; jo atsakymas buvo daugeliu atveju toks pat, kaip ir balandžio 19 dienos atsakymas Landsbergiui, apie kurį jau rašyta anksčiau.

Mitterrandas išliko svarbiu žaidėju konflikte tarp Baltijos šalių ir ypač Lietuvos bei sovietų valdžios. Gegužės 10 dieną Eliziejaus rūmuose jis susitiko su Lietuvos premjere Kazimiera Prunskiene. Gegužės 25 dieną jis Maskvoje susitiko su Gorbačiovu. Derybos tarp Vilniaus ir Maskvos vis tiek nevyko. Pasak Mitterrando diplomatinės patarėjos Caroline de Margerie memorandumo, rašyto jam gegužės 10 dieną, abi pusės – Lietuva ir sovietai – paskelbė, jog „yra pasiruošusios dialogui“, bet sudaro nepalankias sąlygas jam pradėti. Jos memorandumė rašoma, jog Landsbergis sutiko su siūlymu sustabdyti tam tikrų įstatymų, priimtų po nepriklausomybės paskelbimo, galiojimą, tačiau jis nesutiko atšaukti pačios nepriklausomybės paskelbimo. Iš kitos pusės Maskva laikėsi nuomonės, jog jau pats faktas, kad ji derėsis su Lietuva, suteikia jai ypatingą statusą. Viskas vyko, lyg derybų pabaiga – nepriklausomybė – yra neišvengiama, tačiau derybų pradžios taškas nebuvo padėtas.

Pabaiga kitame numeryje

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. aktas „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“, pasirašytas deputatų. Lietuvos valstybės naujasis archyvas

ŠVIESA DANGAUS SODE

PERPETUA DUMŠIENĖ

Paskutinysis metų mėnuo mus paprastai prilenkia prie apmąstymų apie amžinuosius klausimus, egzistencines vertybes, kamuoja graužatis dėl neatliktų darbų, žmogaus laikinumo amžių bėgsme.

O amžinai pilkas ir žemas dangus tiesiog skausmingai skatina ilgtis šviesos, grožio, spalvų, laimės.

Taip nusiteikusi klaidžiojau po Kauno muziejus ir galerijas, ieškodama dvasios pasaulio giedros.

Atklydau į galeriją „Aukso pjūvis“. Ir labai nudžiugau, radusi daug šviesos Lidijos Kuklienės tapybos parodoje „AuGam“.

Parodoje dailininkė eksponuoja kūrinius, kuriuos įkvėpė peizažai. Tačiau dailininkė gamtos motyvų nekopijuoja, ji suteikia jiems savitus prasmės klotus ir emocinį krūvį. Lidijos Kuklienės kūryboje nerasime drastiškų, šokiruojančių formų. Peizažas, jo fragmentai, jautrumas linijai ir spalvai inspiruoja lyrines būsenas, paslaptingo pasaulio užuominas. Ramios, kuklios kūrėjos potėpis netikėtai tampa ekspresyvus, vitališkas, linija grakšti ir lengva, o paveiksluose sklaidžiasi fantastiškas spalvotas pasaulis.

Pasak autorės, parodos pavadinimui tiktų štai toks paaiškinimas: „AuGam“ – tai auksinė gamta, ir mes augam kartu su gamta, nes žmogus – neatšiejama gamtos dalis, ir šito niekada nereikėtų ignoruoti, kad ir kaip archajiškai tai skamba“.

Žvelgiu į kūrinius poetiškais pavadinimais – „Šviesos takas per šviesų sodą“, „Šviesa dangaus sode“ ir staiga visos mano susikurtos emocinės užtvaros išnyksta – jas lyg srautas nuneša grožio srovė. Nesvarstau, tik pasiduodu gydančiai šviesai. Jaučiu, kad neturiu teisės su šiuo lobiu pasilikti viena, reikia pasidalinti, nudžiuginti.

Gavusi iš galerijos „Aukso pjūvis“ telefono numerį, skambinu dailininkei, kviečiu pasikalbėti. Dailininkė mielai sutinka.

Perpetua Dumšienė. Kai išgirdau, kad gyvenate Kretingoje, tai man lyg ir paaiškėjo, kodėl tokia skaidri dvasinė būseną apima, žvelgiant į Jūsų kūrinius. Kretinga labai retas miestas. Fiziškai jis mažas, bet iš tiesų turintis daug galingų dvasinių centrų. Tai ir Pranciškonų vienuolynas, garsiojo darbais ir nuopelnais mokslininko, gydytojo, kunigo, vienuolio pranciškono Tėvo Ambrozijaus-Jurgio Pabrėžos gyvenimo ir darbų legenda, Tiškevičių parkas, nuostabūs Žiemos sodai. Tikrai galima spėti, kad šis miestas įkvepia Jus kūrybai.

Lidija Kuklienė. Pakartosiu žinomą posakį, kad ne žmogus gyvena provincijoje, bet provincija gali būti (arba ne) žmoguje. Kretinga – puiki vieta gyventi! Traukia prie jūros ar į parką – čia pat Palanga. Pasigedai kultūrinių renginių – šalia Klaipėda. Nori toliau – autostrada Vilnius-Kaunas visai netoli. Galų gale iš Palangos oro uosto per porą valandų gali atsidurti Turkijoje. Didžiulis privalumas – mažame miestelyje visi vieni kitus pažįsta, žmonės

Obuolių lova, debesų pagalvės, 2011. Popierius, akrilas

Lidija Kuklienė

draugiški, visada padės ir pagelbės.

Šalia namų – parkas su gurgiančiu upeliu, palei kurį aš rytais bėgiu. Perbrendu basa per rasą – Žemė ištraukia ir sudegina negatyvią energiją.

Važinėju dviračiu po Tiškevičiaus parką, pro Akmenos upę, tris tvenkinius (kaip kretingiškiai vadina – *antras prūdas, trečias prūdas*...) ir fotografuoju – fotoaparatu ir vidine atmintimi. Regimąją atmintimi nesiskundžiu. Namie eskizuodama vaizdus savaip perkuriu. Išryškinu tai, ko akys neregį – vidinį žemės alsavimą, medžių nuotaiką, smilgų pokalbį. Turiu poetinės mistikos kupinų nuotraukų iš Lopaičių piliakalnio.

Vasaros plenere Cigonalių kaime prie Minijos eskizuoju gamtoje atgijo žinotas suvokimas, kad piešdamas gamtos motyvus žmogus darosi jautresnis, pastabesnis, labiau jaučiantis būties tėkmę.

P. D. Įdomu būtų sužinoti plačiau apie Jūsų darbų pristatymą visuomenei. Kur esate surengusi parodas, su kokiomis galerijomis bendradarbiaujate?

L. K. Parodose dalyvauti pradėjau nuo 1987 metų. Tuo metu mūsų mokytojas A. Kliševičius, kolega M. Petrulis ir aš surengėme išpūdingą kaligrafijos parodą Vilniaus parodų rūmuose (dabar ŠMC). Tuo metu tai buvo didelė naujiena, nes kaligrafija dar nebuvo taip išpopuliarėjusi, nebuvo nei literatūros, nei internetinių svetainių apie šią meno šaką.

Vėliau mano kaligrafijos darbai buvo išvežti į Danijos Bornholmo salą, tapybos parodą buvau surengusi Estijos Saremos salos Kiuresarės mieste. Niekada neatsisakau, jei darbų paprašo vietinės bibliotekos ar kultūros centrai. Šiais metais Kretingos bendruomenė įvertino mano kūrybinę ir visuomeninę veiklą – buvau apdovanota Kretingos rajono savivaldybės kultūros ir meno premija.

Iš Lietuvos galerijų kaip profesionaliausiai dirbančią geru žodžiu galiu paminėti Kauno galeriją „Aukso pjūvis“ ir jos šeimininkę Lolitą Vyžintienę, kurios dėka dar 1999 metais su kolega A. Miežiu surengėme parodą „Lango“ galerijoje.

Dalyvavau visose respublikinėse Rašto meno parodose, o ketvirtąją – po savo mokytojo prof. Algio Kliševičiaus mirties – kuravau pati. Dabartinė mano veikla – jaunųjų kūrėjų skatinimas ir kaligrafijos meno sklaida – tarsi padėkos ženklas mano mokytojams ir dėstytojams, puoselėjusiems moralines vertybes ir dvasinį aktyvumą.

Šiuo metu su kolegomis vykdome tarptautinį projektą „Kaligrafija ant burijų“. Dirbdami su projektais susirandame naujų draugų – Lietuvos ir užsienio menininkų.

P. D. Kai teko lankytis kitose šalyse, parodose, pastebėjau, kad kaligrafijos menas yra populiariesnis negu mūsų šalyje. Džiugu, kad Jūsų ir Jūsų kolegų dėka ši meno šaka populiariėja. Papasakokite apie savo darbus plačiau.

L. K. Besimokydama Dailės akademijos pirmame kurse pati nustebau, kad man sekasi kruopščiai rašyti. (Esu gimusi po Mergelės ženklų – žvaigždės užkodavo meilę tvarkai). Visoje menų panoramoje kaligrafija – gana specifinė meno šaka, susižavėjau jos išskirtinumu.

Šiuo metu Vilniaus dailės akademijos Klaipėdos vizualiojo dizaino katedroje dėstau kaligrafiją, rašto meną, tipografiką. Dirbdama su studentais, kaligrafijos meną stengiuosi pristatyti ne kaip nuobodų tikslų rašymą „prisirakinus prie stalo kojos“, bet kaip kūrybingą abstrakčios kompozicijos mokymąsi, akcentuojant individualumą ir emocinę raišką. Kaligrafija – puiki dirva saviraiškai. Jei kitos profesijos žmogui pradėti mokytis piešimo ar tapybos trukdytų kompleksai (neišmanau perspektyvos dėsnių, žmogaus anatomijos, spalvotybės ir panašiai), tai rašyti gi mokame visi! Su kolegomis vedami kūrybinius užsiėmimus visuomenei, matome, su kokių užsidegimų įvairiausių amžiaus grupių žmonės eksperimentuoja su tušu ir plunksnomis.

Klaipėda neoficialiai įvardijama kaip Lietuvos kaligrafijos sostinė. Prie šio vardo įsitvirtinimo itin prisidėjo garsus kaligrafijos meistras prof. Algis

Derlingoji obelis, 2011. Popierius, akrilas

„Lietuva bus atpirkta laisvei“

ALFREDAS GUŠČIUS

2000 metais pasirodė įdomus Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės romanas „Užverstų šulinių vanduo“, kuriame pirmą kartą pokario lietuvių prozoje partizanai gavo „literatūrinę teisę“ prabilti autentišku balsu ir parodyti savo tikrąjį veidą. Ir ne tik tai gavo teisę atsidurti kūrinio centre, bet ir būti autorės pakylėti, romantizuoti. Įdomus ir poeto Roberto Keturakio kūrinys, kuriame partizanai pavaizduoti aukštos kultūros, intelektualiais mąstytojais.

Kūryboje vien talento neužtenka, reikia dar ir asmenybės brandos – moralinės atsakomybės, pilietiškumo, tautiškumo, orumo. Juk ko sulaukiama, šaipantis iš žmonių, padėjusių galvas dėl tautos laisvės? Taip nejučia, „estetiškai“, prarandamas tas placdarmas, kurį partizanai (rezistentai) buvo išsikovoję nelygioje kovoje. Pasakojamasis laikas (jo datavimas) nebeturi lemiamos reikšmės, kadangi moralinės-tautinės vertybės istoriniu požiūriu yra belaikės, kitaip sakant, visada aktualios. Į jas pasikėsinęs subjektas objektyviai atsidsurs priešininkų placdarme. Pavyzdžiui, kad ir garsiųjų Pilėnų gynėjų ir jų kunigaikščio Margirio žygdarbio neigėjai, kuriems aistringą atkirtį davė literatūrologas Algimantas Bučys (ž. „Metai“, Nr. 6, 2011). Istorinei atminčiai nebe labai svarbu, kiek tas ar kitas įvykis yra autentiškas, o kiek legendom apipintas, kadangi jis jau yra užsifiksavęs tautos atmintyje, jos vertybių skalėje. O neigti tautos atminties negalima kitaip, kaip būnant opozicionierių stovykloje. Žinoma, dar galima kvestionuoti atskiras tautos personalijas (pavyzdžiui, daug iečių dar ir šiandien sulaužoma dėl Salomėjos Nėries, dėl Justo Paleckio, dėl Antano Sniečkaus ir kitų), bet negalima kvestionuoti tautos kovų dėl laisvės, nepriklausomybės, kadangi toji kova vyksta ne dėl ko kito, bet dėl mūsų, tautiečių, tapatybės, dėl mūsų išlikimo, dėl mūsų savasties.

„Per tuos dešimt metų išaugo karta, kuri ima nebesuvokti, kas yra laisvė ir nepriklausomybė, pradeda pamiršti savo valstybę, nebesupranta, kad už šiuos dalykus reikia kautis ir net aukoti gyvybę. Ką reiškia okupanto bato prispausta gyvybė, kuri it nuolat mindoma ir trypiama tako žolė nebegali augti ir vėšėti? Kaip viską aptraukia ūkanos: žodžius, sąvokas, vertybių supratimą“, mąsto partizanų būrio vadas, leitenantas Mykolas Paliūnas-Juozapas Petro Venclovo romane „Kartybių taurė – iki dugno“. Romane įtikinamai pavaizduota, kokių būta aršių, dramatiškų ir tragiškų kovų dėl tautos laisvės, dėl nepriklausomybės. Rašytojas Petras Venclovas iki šiolei buvo atkreipęs skaitytojų ir kritikų dėmesį turiningomis, subtilaus psychologizmo ir kai kur surrealistinės poetikos nevengiančiomis novelėmis, apysakomis, romanais. Imtis rezistencinės temos neuždrausta jokiame autoriui, tačiau vis dėlto manytina, kad didesnė sėkmė lydės tokių, kuris su vaizduojamuoju laiku yra susijęs „genetiškai“ – ar tėvų, senelių biografijomis, ar pažįstamų likimais, ar savo patirtimi, ar prisiminimais. Petras Venclovas gimė 1944 metais Žaliosios vienkiemyje Biržų rajone – taigi ginkluotos rezistencijos užuomazgoje. Reikia manyti, kaip kiekvienas jautrus pokario vaikas, taip ir būsimasis rašytojas kaip lakmusas atspindėjo bręstančioje sieloje rūščias to meto spalvas, kaip membrana surinko šaižius laiko garsus.

Žanro požiūriu Petro Venclovo romanas – ne autobiografija, ne memuarai, ne išpažintis, tačiau

autentika dvelkia iš visų trylikos giesmių (taip pavadinti romano skyriai). Tai epinis – psichologinis romanas, kuriame lygia greta svarbūs tiek įvykiai, situacijos (siužeto vingiai, prikaustantys prie išorinio romano teksto), tiek ir gili personažų charakterių psichoanalizė, tiek ir pasakojimo visuma keliama sudėtinga problematika, tiek ir subtili potekstė bei kultūriniai-literatūriniai šaltiniai ir intertekstai (Šventojo Rašto citatos, lotyniški posakiai, sakytinė pasaka apie velnio Zaebo išdai-gas, Oskaro Milašiaus poezijos eilutės bei jo pranašavimų ištraukos).

Šiame P. Venclovos romane nėra tokios idėjos, metaforos ar tokio simbolio bei kitos „meninės priemonės“, kuri kompozicinę struktūrą pavers-

tų tendencingai vienakrypčiu modeliu, būdingu kai kuriems jo postmodernistiniams kūriniams. Petras Venclovas šiame romane remiasi kitokia žmogaus menine koncepcija, gal labiau romantine, apie kurią rašė profesorė Elena Bukelienė, analizuodama jo knygą „Susapnuoti gyvenimai“. Žinoma, ir apie lietuvių rezistenciją jis galėjo parašyti postmoderniai, surrealistiškai, groteskiškai ar dar kitaip, tačiau solidų, klasikinį pasakojimo būdą, vaizdingą kalbą, plastišką stilių, lėtą jo ritmą, nulėmė rimtas, patriotiškas požiūris į pačią temą.

Rašytojo galvoje romano sumanymas gimė ne staiga – jo pirmtake reikia laikyti puikią apysaką „Šmėklos, raudona tamsa“, (kn. „Meilės ir mirties menas“, 2007), kurioje Stanislovo Baltrėno – buvusio partizano, vėliau tapusio užverbuotu „smogiku“

Nukelta į 8 psl.

Atkelta iš 4 psl.

Kliševičius. Jo dėka per pastaruosius du dešimtmečius uostamiestyje susibūrė stipri kaligrafija besidominčių menininkų grupė, kuri tęsia prof. Antano Kučo, Alberto Gursko ir kitų Lietuvos kaligrafijos meistrų suformuotas tradicijas.

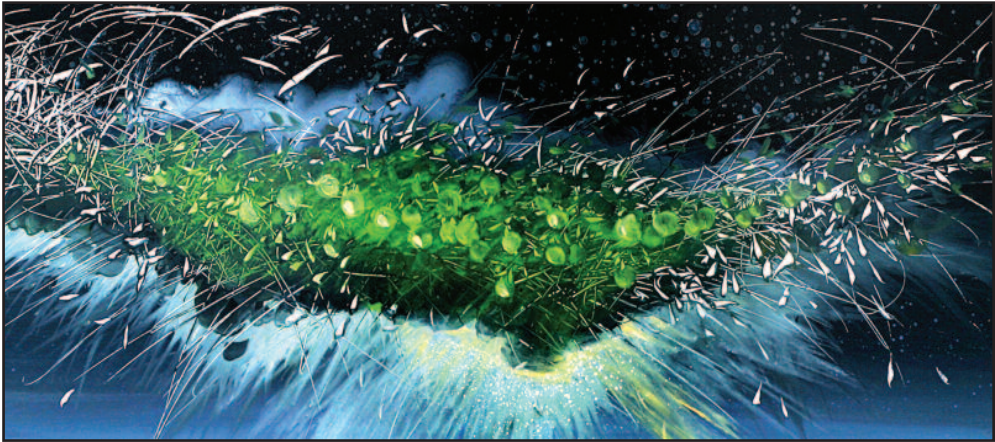
Klaipėdoje inicijuotos ir surengtos keturios svarbiausios Lietuvos rašto meno ir kaligrafijos parodos, nuolat organizuojami įvairūs projektai kaligrafijos menui populiarinti ir propaguoti. Nuo 2006 Klaipėdoje leidžiamas unikalus testinis leidinys „Kaligrafijos sąsiuviniai / Calligraphy Notebooks“, nuo 6-to numerio esu jo redakcinės kolegijos narė. Jau išleisti 8 numeriai, įsigyti galima internetu <http://www.patogupirkti.lt/book/book.asp?isbn=18226124107>

2012 m. rugpjūčio 1 d. bus minimas Klaipėdos miesto 760 metų jubiliejus. Norima jį paminėti dar labiau pagarsinant rašto meno unikalumą ir svarbą. Todėl projekto organizatoriai kviečia menininkus pateikti kaligrafijos, šrifto, tipografijos ar rašto meno darbus, iš kurių bus atrinkti brandžiausi. Šie kūriniai bus atspausdinti ant maždaug 5x3 metrų dydžio burių. Pagaminus tam tikrus plūduriuojančius stovus, visą vasarą bures numatoma rodyti unikaloje ekspozicijoje – plūduriuojančias Danės upėje.

Dalyvauti šiame projekte labai norime sukviesti žymiausius pasaulio ir Lietuvos kaligrafus. Jau turime atsiųstų kūrinių iš Vokietijos, Izraelio, Rusijos, Rumunijos.

Jau saulelė vėl atkoptama... L. Kuklienės kaligrafija K. Donelaičio, „Metų“ tema

Šviesa dangaus sode. Popierius, akrilas

P. D. Pažvelgus į Jūsų tapybos darbus, perskaičius poetiškus jų pavadinimus beveik galiu spėti, kad rašote ir eilėraščius. Ar aš klystu?

L. K. Jaunystėje buvo vienas kitas jausmų proveržis, palikęs eiliuotą pėdsaką popieriuje. Dabar pasidariau racionalesnė. Rašau apie kolegų kūrybą, recenzijas, oponuoju studentų bakalauro ir magistro baigiamiesiems darbams. Dabartinė mano kūryba – vizualinė poezija. Labai mėgstu kaligrafiskai išrašyti J. Strielkūno, A. Marčėno, V. Mačernio eilėraščius. Sakyčiau, poezija, surinkta standartiniu Times New Roman šrifto – tiesiog nonsensas! Poezija tiesiog prašosi būti išrašoma ranka. Daug mano darbų – poetinės interpretacijos grafinėmis priemonėmis, kai dingsta skaitomumas ir lieka nuotaika, emocija. Gera kaligrafija tuomet, kai vizualinis suvokimas eina pirmiau už verbalinį.

Man labai patrauklūs tie juodo ir balto santykiai, kai santūriomis meninėmis priemonėmis gali pasakyti labai daug. Jei apie poeziją – negalėčiau dirbti darbo uždaroje patalpoje arba jeigu kur pro langą nematyti gabalėlio dangaus, skrendančių debesų. Mano namuose nėra užuolaidų.

P. D. Dėkoju už pokalbį. Kai peržvelgiu Jūsų užrašytas mintis, tai matau, kad ir žodžiais Jūs tapote, sakinio sandara pulsuojanti, energinga, lengva ir laki lyg potėpiai. Jūsų dvasinė energija perduodama skaitančiam. Kaip ir iš tapybos darbų sklindanti dvasios giedra, švelniai gydanti sielas. □

Tapybos darbų skaitmenines fotografijas šiai publikacijai paskolino galerija „Aukso pjūvis“. Grafikos darbai ir dailininkės portretinė nuotrauka – iš Lidijos Kuklienės asmeninio archyvo.

ELENAI NAKAITEI-ARBIENEI – ALEI RŪTAI ATMINTI

Išėivių rašytojos Elenos Nakaitės-Arbienės paskutinė dovana skaitytojams tapo jos gyvenimo atsiminimų rankraštinė knyga, prieš pat Kalėdas perduota į Tėvynę... Nenuilstanti kūrėja, nors ir sunkiai matydama, iki paskutinės valandos rašė: plunksną vedžiojo meilė Tėvynei bei Artimui savo... Jos gyvenimo troškulys buvo: *Sielos dalelę tarp žmonių paskleisti*. Alės Rūtos slapyvardžiu rašytoja išleido Lietuvoje, Vokietijoje ir Amerikoje daugiau nei trisdešimt knygų, kuriose pulsuoja jos širdies ritmas.

Deja, gruodžio 31-osios ankstyvą rytą, eidama 97-uosius metus, Elena Nakaitė-Arbienė užmigo amžinu miegu savo namuose Santa Monikoje. Svetimoje žemėje užgeso dar vienas lietuvių dvasią gaivinantis žiburys.

Taip jau likimas lėmė, kad pasaulį Elena išvydo svečioje šalyje: Sankt Peterburge, Rusijoje. Ūkininkas tėvas Jonas Nakas, vengdamas tarnybos vokiečių kariuomenėje, kartu su žmona Emilija Sklėriūte pasitraukė į Rusiją. Po kelerių metų Nakų šeima iš Rusijos sugrįžo į Lietuvą ir gyveno Rudžių kaime – čia gimė trys Elenos broliai ir sesuo. Pradžios mokyklą Elena lankė Kamajuose, vėliau mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Sėkmingai baigusi gimnaziją, studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vytauto Didžiojo universiteto Humanitariniame fakultete. Sunkios materialinės sąlygos pakoregavo studijų planus. Gavusi Klaipėdos Pedagoginio instituto stipendiją, išvyko siekti mokytojos diplomo į Klaipėdą. Baigusi studijas, dirbo mokykloje. Nakaitė mokinių ir mokytojų buvo vertinama ir gerbiama. Ji ne tik skiepijo meilę lietuvių kalbai, bet ir ragino domėtis literatūra, istorija, skaityti knygas, skatino kurti. Jauna kūrybinga mokytoja degė noru skleisti grožį bei gėrį. Dalyvavo kultūrinėje, visuomeninėje veikloje, meilė Tėvynei pastūmėjo tapti Šaulių sąjungos nare: „Noriu gyventi pirmiausia dėl Amžinos Tėvynės, dėl Kristaus, o dėl Jo meilės noriu mylėti savo Tėvynę ir visus ir viską. Aš noriu tik meile gyventi! Bet ką aš gera padarysiu, kaip įrodysiu darbais savo meilę, kad esu tokia mažytė dulkelė? Bet aš noriu būti naudinga brangiai Tėvynei, artimui,” – rašė E. Nakaitė dienoraštyje (1936 kovo 27 d.).

Noras tęsti literatūros studijas atvedė ją į Vilnių: įsidarbinusi Pedagoginio instituto Pavyzdinėj mokykloj, laisvalaikiu lankė paskaitas Vilniaus universitete. Sėkmingai išlaikė baigiamuosius egzaminus ir, parašiusi diplominį darbą „Žmogus Pečkauskaitės kūryboje,” gavo dar vieną aukštojo mokslo diplomą.

Istorinių įvykių neramumai sujaukė Lietuvos gyvenimą: po pirmosios rusų okupacijos į Lietuvą atėjo rudojo maro laikai, o po jo tuojau atūžė ir antroji rusų okupacija, bauginanti intelektualų persekiojimais ir gąsdinanti trėmimais. E. Nakaitė, ištekėjusi už architekto Edmundo Arbačiausko, jaudinosi dėl vyro likimo – Arbačiauskas dalyvavo pogrindžio veikloje. Jaunoji šeima nutarė trauktis nuo raudonojo maro į Vakarų. Gyveno Austrijoje, Vienoje, o vėliau – Vokietijoje. Švabijos žemėje gimė dukrelė Vijolė.

1947 metais Arbų šeima išvyko į Ameriką. Pirmoji vieta Amerikoje, kur bandė įleisti šaknis, buvo Detroitas. Elenai teko dirbti įvairius darbus, o laisvalaikį skyrė visuomeninei bei kultūrinei veiklai. Pagausėjusi šeima – sūnus Arimantas bei duktė Rasutė – pareikalavo didesnio dėmesio, tad teko riboti visuomeninę veiklą ir atsidėti šeimai. Sąžiningai ėjo žmonos ir motinos pareigas: nuo jos priklausė, ar svečioje žemėje bus išlaikytos lietuviškos tradicijos. „Už mūsų kiemo – gatvės, mokykloj, mieste, – Amerika, – o mūsų namuose, viduj, kiemely – Lietuva. Toks buvo mūsų šeimos dėsni.

Namie kalbėjom tik lietuviškai.” Alės Rūtos vaikai ir vaikaičiai puikiai kalba lietuviškai. Ne tik savus, bet ir svetimus vaikus mokė lietuvių kalbos – dirbo Detroito ir Los Angeles lietuviškose šeštadieninėse mokyklose. Tokių mokyklų darbas tęsėsi ir vasaromis ateitininkų ar skautų stovyklose.

Persikėlus šeimai gyventi į Kaliforniją, Elena Arbiene aktyviai įsiliejo į Bendruomenės veikimą, įstojo į Lietuvių rašytojų draugiją JAV. Itin aktyvi buvo LRD veikloje. Kartu su poetu Bernardu Brazdžioniū buvo išrinkta į LRD valdybą. Poetui pirminkaujant, Alė Rūta buvo Valdybos sekretore net trejus kadencijas po tris metus. Jai teko bendrauti beveik su visais išėivijos rašytojais: siuntinėti informacinius biuletenius bei tvarkyti įvairius organizacinius reikalus. Abu su vyru Edmundu dalyvavo įvairiuose politiniuose ir kultūriniuose renginiuose, skaitė paskaitas. Los Angeles Lietuvių Bendruomenė buvo viena iš veikliausių Amerikoje. Čia buvo įkurtas Dailių Menų klubas, kuris rengė įdomius literatūros vakarus, koncertus, meno parodas. Alė Rūta buvo nuolatinė tokių renginių paskaitininkė. Ji buvo veikli „Birutės” ateitininkų korporacijos narė. Los Angeles „Lietuvių Fronto Bičiulių” organizacija pradėjo rengti literatūros vakarus ir kvietėsi rašytojus ne tik iš visos Amerikos, bet ir iš Australijos, Vokietijos, Kanados, o vėliau – ir iš Lietuvos. Alės Rūtos namuose lankėsi kiekvienas kultūros ir visuomenės veikėjas, atvykęs iš Lietuvos. Daugelis mena jos širdies dosnumą ir jautrumą.

E. Nakaitė nuo gimnazijos suolo jautė trauką literatūrai, menui. Jau gimnazijos laikraštelyje spausdino savo kūrybą, universitete studijuodama dalyvavo literatūros vakaruose. Nepriklausomos Lietuvos spaudoje skelbė eilėraščius, noveles. Kiek džiaugsmo buvo, kai 1942 metais Elena gavo pirmą įvertinimą – žurnalo „Žiburėlis” premiją už vaikams parašytą vaidinimą „Žiogas ir skruzdės”. „Mano plunksna – geriausia mano draugė. Aš nežinau ką rašysiu, bet rašyti begaliniai išsiilgau,” – rašė Alė Rūta dienoraštyje (1944 rugsėjo 11 d.)

1946 metais Vokietijoje debiutavo poezijos knygele „Be tavęs”, o vėliau išleido ir prozos knygą „Likimo keliu”. Pamėgusi prancūzų literatūrą, iš-

vertė į lietuvių kalbą G. Flauberto romaną „Ponia Bovari”. Laisvoje Amerikos žemėje nostalgijos vedamas kūrybinis talentas išsiskleidė: plačiai bendradarbiavo spaudoje, spausdino savo kūrybą, rašė knygą po knygos. Alės Rūtos rašymas „atliekamam laikui” sugulė į daugiau nei 30 knygų. Įkvėpimo šaltiniu buvo Tėvynės ilgesys: „Visų mano knygų alfa ir omega – nostalgia. Gimtinė. Kaimas, kur užaugau. Rytų Aukštaitijos kaimas, kuriame žmonės gal ir buvo skurdūs, bet dažniausiai sveiki siela. Kur tikėjimas, darbo meilė, šventės ir savi papročiai gaivino, guodė ir mus į gyvenimą vedė tiesiu keliu....”

Kiekviena kūrėjos knyga – savitas ir originalus pasaulis. Jos herojai – ūkininkai, kuklūs kaimo mokytojai, literatai, rašytojai, dainininkai, kariškiai, valdžios žmonės. Rašytojos plunksna piešė gyvenimą: vieną prie kito rikiavo istorinius įvykius. Alės Rūtos kūrybai būdingas tradicinis realistinis pasakojimas, vidinis monologas, lyrinių ir epinių vaizdų pynės. Rašytoja itin brangino kūrybos žodį: subtiliai naudojo įvaizdžius, parinkdavo taiklias metaforas. Alės Rūtos kūryboje atrandame daug autobiografinių detalių: „Kiekvienos knygos idėja gimdavo mąstant apie Tėvynę, jos ilgintis, knygos ‘veikėjai’ atsirasdavo – bent vienas, du iš buvusių pergyvenimų, o kiti susiformavo vaizduotėje... Visą siužetą kurdavau mintyse, tarpais kiek pakeisdama, su ‘veikėjais pasiginčydama’. Kai jau ir fabula išsirutuliudavo (mintyse) tada, tarytum iščiose išaugintas, išnešiotas vaisius, jau gimdavo, turėjo gimti kūdikis – knyga.”

Literatūros kritikai palankiai vertino rašytojos kūrybą, daugelis romanų buvo premijuoti: „Buvau nustebinta, ‘Draugo’ romanų konkurse pirmą premiją ir greitai išleista knyga ‘Trumpa diena’. Kita knyga, kuri pelnė pripažinimą, buvo „Kelias į kairę” (1962). Pati rašytoja ir išskiria šias dvi knygas – „man jos ir liko brangiausios, nes praskynė kelią į ‘kolegų pripažinimą’”. Įvertinimo sulaukė ir romanas „Pirmieji sveturi” (1984) – apdovanotas „Draugo” dienraščio literatūrine premija; už romaną „Kelias į kairę” – paskirta „Dirvos” literatūrinė premija, už biografinę apysaką apie Bern. Brazdžionių „Margu rašto keliu” paskirta laikraščio „Darbininkas” literatūrinė premija, už biografinę novelių romaną apie operos solistę Vincę Jonušaitę-Zaunienę „Mėlyno karvelėlio šviesa” – paskirta Šaulių sąjungos New Yorko premija, už romaną „Vargingos tėvynės vaikai” 2000 metais paskirta Lietuvių rašytojų draugijos premija, kurią įsteigė Lietuvių Fondas.

Daugelis mokytojų ir jos mylimų mokinių yra romano „Vargingos tėvynės vaikai” prototipai. Literatūros kritikas Valentinas Sventickas laiške Alei Rūtai rašė, kad „apskritai dėl ‘Vargingos Tėvynės vaikų’ neturėtumėt per daug kuklintis. Visai garbinga knyga. Pastaraisiais metais tokio panoraminio tradiciškai parašyto romano apie ‘Vargą Lietuvą’ kaip ir nebuvo. Knyga atras savo vietą literatūroje.” (2000 rugpjūčio 25 d.)

Prieš keletą metų skaitytojams buvo padovanoja knyga „Sklėriai”, iliustruoti atsiminimai byloja apie iškilią Sklėrių giminės ainius, kuriems ir E. Nakaitė priklausė. Per šios šeimos tragediją rašytoja atskleidė daugelio Lietuvos sūnų ir dukterų tragiškus likimus.

Elena Nakaitė-Arbienė turėjo stebuklingą meilės dovaną, kuri sugulė į jos knygas. Dosniai dalindama šią meilę sakė: „Rašiau iš širdies – kaip dovaną Lietuvai.”

Atsisveikinimas su Elena Nakaitė-Arbiene vyko Los Angeles, laidotuvės – Lietuvoje.

Virginija Paplauskienė

Lietuvaite – Vokietijos Kammervirtuosin

VACLOVAS JUODPUSIS

Jau nebe pirmą kartą esu Dresdene, mieste, kuris turi daug sąsajų su mūsų tautiečių gyvenimu įvairiais istorijos tarpsniais. Apie tai plačiai savo knygoje „Lietuvos Vyčio beiškant“ aprašė nepaprastai plačios erudicijos kompozitorius, muzikologas, kalbų žinovas Juozas Strolia, beje, nebesulaukęs šios savo knygos pasirodymo Čikagoje 1969 metais. Tai kartu yra ir kaltinimas ambicingiems didžiųjų valstybių vadovams, kurie sukėlė Antrojo pasaulinio karo sumaištį, dėl kurios savo gimtuosius namus prarado daugelis mūsų tautiečių. Ne tik prarado namus, bet daugelis jų čia žuvo baisių bombardavimų metu, kai Dresdenas tapo griuvėsiais. Laimėi, jau minėtas J. Strolia su savo šeima atsitiktinai išgyveno šio žemiškojo pragaro baisumus, apie kuriuos ne kartą laiškuose rašė jo sūnūs Vytautas bei Faustas. Dabar kasmet vasario 13-ąją Dresdono filharmonijos simfoninis orkestras šiai tragedijai atminti rengia koncertus. Vaikščiodamas šio seno miesto gatvėmis net neįsivaizduoju, kaip darbščioji vokiečių tauta atstatė ir išgrąžino šią Saksonijos sostinę, kurioje beveik nebejauciama karo padaryta žala miestui, išsaugojusiam daug detalių, būdingų praeičiai. Ir dabar čia sutiksi ne vieną tautietį, o ir muziką, kuriems Dresdenas tapo savais namais. O namai savais gali tapti tik tada, kai turi mėgstamą darbą, jaukią pastogę ir aplinką.

Visa tai dabar turi smuikininkė Dalia Schmalenberg-Stulgytė, gyvenanti šiame Saksonijos mieste. Vos gavus Vilniaus M. K. Čiurlionio menų mokyklos baigimo diplomą, jaunajai lietuvaičiai pavyko, dar gavus SSRS leidimą – vizą, išvažiuoti į Vakarų Vokietiją. Kadangi jau buvo laimėjusi 16 konkursų, profesorius Petru Munteanu, buvęs vieno konkurso žiuri nariu Vokietijoje, Dalią pažinojo ir stengėsi padėti. Be jo pagalbos įsikurti Vokietijoje būtų buvę labai sunku. Bet ir taip buvo nelengva. Studijos Liubeke, Berlyne, darbas (koncertai visame pasaulyje: Pietų Amerikoje 5 kartus, JAV – 3 kartus, Japonijoje, Pietų Korėjoje – 9 kartus, Naujojoje Zelandijoje, Izraelyje, visose Europos šalyse...) „atmetė“, kaip sako pati smuikininkė, į Dresdeną – Dalia tapo šio miesto filharmonijos simfoninio orkestro koncertmeisterė. Ir šis laimėtas konkursas buvo vienas didžiausių jos gyvenimo pasiekimų (išskyrus sūnaus gimimą).

Vokietijoje patekti į aukščiausios klasės orkestrą, o Daliai – gauti koncertmeisterės vietą buvo labai sudėtinga ir nepaprastai sunku. Kad patektumei į vieną laisvą vietą, reikia groti konkurse 3 turus, įvairius kūrinius, visas orkestras klausosi ir balsuodamas išrenka vieną. Dalia laimėjo, įveikusi 324 kandidatus. Prieš keletą mėnesių buvo klausomasi konkurso smuikininkui – *tutti*. Dalyvių buvo 707, bet nepateko nė vienas, nors buvo laureatų net iš New Yorko, Japonijos ir kitų šalių.

Dabar Daliai jau ir studijos Liubeke, Berlyne pas įžymius pasaulinio garso smuiko pedagogus Petru Munteanu, Zacharą Broną, Herbertą fon Ka-

Dalia Schmalenberg po koncerto

rajaną, orkestro stipendija liko kaip ryškus netolimos praeities prisiminimas, padėjęs įveikti daugelį muzikinio gyvenimo kliūčių. O ir iškovoti 23-jų tarptautinių konkursų laureatės vardai nebuvo tik pasididžiavimas – kiekvienas konkursas reikalavo savitos programos įvaldymo, kurio lygį kiekvieną kartą vertino vis kita komisija, žymūs smuiko atlikėjai ir pedagogai iš įvairių šalių. Ir tapti J. Frantzo vadovautos Tautų filharmonijos orkestro, Berlyno jaunimo orkestro RIAS, Dresdono filharmonijos simfoninio orkestro koncertmeisterė neužteko būti vien tik artistiskai, reikėjo nepriekaištingai valdyti smuiką, mokėti bendrauti su orkestrantais ir dirigentais, jausti kiekvieno atliekamo kūrinio dvasią. Ir visa tai Dalia turi. Neatsitiktinai ji buvo kviečiama Kopenhagos radijo simfoninio orkestro gastroliuojančia koncertmeisterė. Gruodžio pradžioje, užimdama tokias pareigas, Dalia muzikavo atvykusi į Berlyną su Herberto fon Karajano muzikos akademijos simfoniniu orkestru. Turi Dalia išgyvenusi ir dar vieną sėkmę – puikiai išmoko vokiečių kalbą, įvaldė visus jos niuansus. Ir tai pasiekta nuoširdžiai išgyvenant į aplinką, domintis ir įsisavinant visas subtilybes.

Pats gyvenimas diktavo domėtis pasaulinėmis muzikos vertybėmis, todėl biblioteka turtėjo knygomis, gaidomis, žymiausių atlikėjų garso ir vaizdo įrašais. Tarp gausybės knygų vokiečių, anglų, ispanų, čekų, rusų, lenkų kalbomis (visas jas smuikininkė yra išmokusi) puikuojasi ir knygos iš Lietuvos: „Muzikos enciklopedijos“ tritomis, tebelei-

džiama daugiatomė „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ su jos tritomiu „Lietuva“, lietuvių rašytojų, muzikos istorikų knygos. Tarp mėgstamiausių rašytojų – Justinas Marcinkevičius... Net koncertuodama Vilniuje, Šv. Kotrynos bažnyčioje, ji galėjo nusilenkti tarp klausytojų sėdėjusiam Poetui. Ir Poetas jos nepaliko be dėmesio – užrašė dedikaciją ant savo knygų.

Gyvenimas Dresdene Daliai savaip prasmingas. Nuolatinį dėmesį septynmečiui sūnui Yves pertraukia kasdien namuose skambantis smuikas – simfoninio orkestro koncertmeisterė visiems kolegoms turi būti pavyzdys, o kiekvienam dirigentui, kuris rengia programą, ir arti-

miausia pagalbininkė. Tam reikalingas visapusiškas žinojimas ir partitūros, ir dirigento savybių nuojauta. Kadangi Dresdono filharmonijos simfoninis orkestras priskiriamas geriausių Vokietijos orkestrų penketukui, savaime suprantama, kad jo trauka yra didžiulė – jam diriguoti neatsisako pasaulinės garsenybės. Tad ir Daliai nuo 1999 metų Dresdene teko bendradarbiauti su dirigentų elitu. Tarp jų buvo Kurtas Masuras, Rafaelis Frühbeckas de Burgos, Michaelis Sanderlingas, Lorinas Maazelis, Mstislavas Rostropovičius, Vasilijus Sinaiskis, Maris Jansonas ir daugelis kitų, o per pastarąjį dvidešimtmetį Vokietijoje – Yehudi Menuhinas, Georgas Soltis, Claudio Abbado, Leonardas Bernsteinas, Zubinas Metha... Visą laiką bendradarbiauta ir su lietuvių dirigentais. Iš jų minėtini Saulius Sondeckis, Juozas Domarkas, Margarita Dvarionaitė, Robertas Šervenikas, Gintaras Rinkevičius.

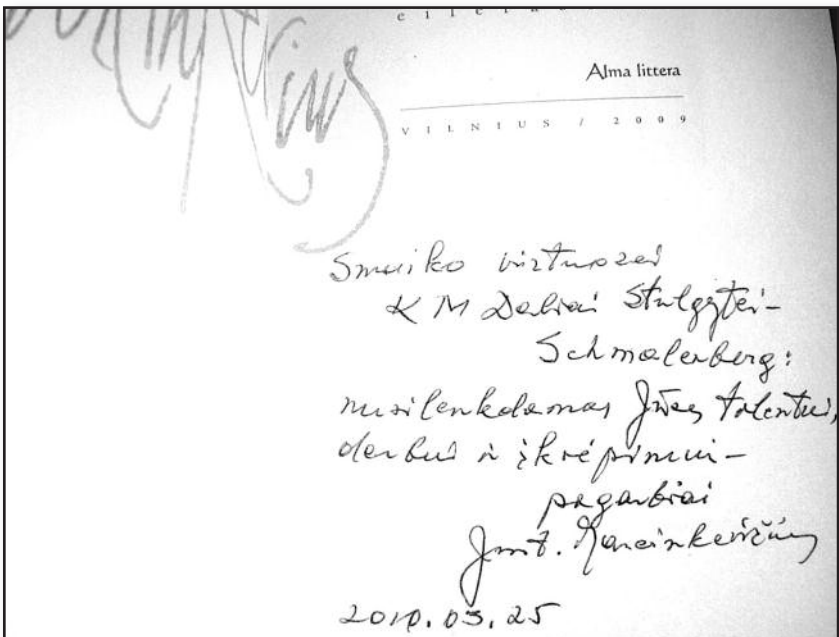
Kaip brangus atminimas yra išlikęs Vytauto Paltanavičiaus koncertas smuikui ir orkestrui, kurį kompozitorius dedikavo Vilniuje puikiai šį koncertą atlikusiai jaunajai smuikininkei Daliai Stulgytei. 2008 metų birželio 16 dieną ji buvo pakviesta surengti solinį koncertą Dresdono karališkuosiuose Žaliųjų skliautų (Grünen Gewölbes) muziejaus rūmuose, jų istorinėmis vertybėmis išpuoštoje veidrodžių salėje, dalyvaujant princui Alexanderiui von Sachsenui ir jo vadovaujamos Žaliųjų skliautų draugijos kilmingiesiems nariams. Solistė savo koncertui pasirinko G. Tartini „Sonatą smuikui solo D-dur“, V. Barkausko „Partitą smuikui solo“ ir Z. Kodály „Duetą smuikui ir violončelei“ (violončelės partiją atliko Ulfas Prelle). Koncertas turėjo didžiulį pasisekimą, ypač daug plovimų pelnė Barkausko „Partitos“ atlikimas. Netrukus po to Daliai Schmalenberg buvo pripažintas Kammermusiker (KM) vardas, o šimet – vienintelei atlikėjai Vokietijoje – Kammervirtuosin (KV) titulas.

Sulaukus Lietuvoje malonios žinios iš Dresdono, dar teko pasiteirauti mūsų tautietės, ar išvykdama iš Lietuvos ji nujautė, kad ten jos laukia ne tik labai sunkus kūrybinis darbas orkestre, bet ir šis tas daugiau? „Daug ko net neįsivaizdavau, – sakė Dalia. – Tikrai džiaugiuosi, kad prigijau šioje šalyje. Ir mane, nesigiriant, ji pripažino, suteikdama garbingus titulus... Rengiu daug solo koncertų, subūriau Claros Wieck-Schumann styginių kvartetą, kitokių ansamblių. Pamenu, sūneliui buvo dar tik pora mėnesių, kai vykau su juo koncertuoti į Šveicariją.“

Taigi gyvenimas pažeria daugybę įvairiausių iššūkių ir į visus juos reikia atsiliepti. Dalia pasakojo, jog kiekviena pasitaikiusia proga groja lietuvių kompozitorių Vytauto Barkausko, Felikso Bajoro, Jurgio Juozapaičio opusus, o su jau minėtu kvartetu – ir M. K. Čiurlionio „Kvartetą“, kitus šio didžio kompozitoriaus opusus, kuriuos teko atlikti ir Lietuvoje.

Vienas pirmųjų šio aukšto Vokietijos muzikos atlikėjų-instrumentalistų apdovanojimo proga Dalią Schmalenberg pasiekusių sveikinimų buvo toks: „Aš nenoriu praleisti progos iš visos širdies pasveikinti Jus, suteikus šį ypatingą *Kammervirtuosin* apdovanojimą. Tikiuosi, dalyvaujant šventiniame įteikime, Jus asmeniškai pasveikinti. Nuoširdžiai Jūsų Michaelis Sanderlingas ir Filharmonija.“ Pridursiu, kad Sanderlingas dabar yra Dresdono filharmonijos simfoninio orkestro meno vadovas ir vyriausiasis dirigentas, o garbingą apdovanojimą įteikė Dresdono merė Helma Orosz.

Spalio 30-ąją teko klausytis simfoninio koncerto Dresdono filharmonijoje, kurį dirigavo Michaelis Sanderlingas. Tą vakarą 90-ties muzikantų orkestrą į sceną išvedė Dalia Schmalenberg, kuriai po atliktų F. Benda, W. A. Mozarto simfoninių kūrinių dirigentas ne kartą spaudė ranką, dėkodamas orkestrui. O orkestras, nors ir koncertavo įprastą sekmadienį, buvo kaip visada pasitempęs, vyrai su frakais, moterys – juodomis sukniomis, net scenos darbininkai atrodė kaip artistai – su juodais kostiumais, peteliškėmis. Jie greitai pertvarkydavo sceną, todėl pilna salė klausytojų ir jiems už atliktą darbą negailėjo plovimų.

Poeto Justino Marcinkevičiaus dedikacija

„Lietuva bus atpirkta laisvei“

Atkelta iš 5 psl.

– likimas, charakteris, vidinis pasaulis pavaizduotas su didele menine jėga. P. Venclovas bene pirmasis mūsų šiandieninėje prozoje pavaizdavo mūsų amžininko, buvusio partizano, dvasios evoliuciją nuo patriotinio, idealistinio pakilimo iki kolaboravimo, konformizmo ir renegatystės. (Lemtingu istoriniu momentu dramatiškai Baltrėno atgailai tampa Sajūdis, Atgimimas). Riedėjimo žemyn į moralinę pralaimėjimą pagrindinės priežastys – išdavystė, savojo kailio gelbėjimas.

Išdavystės, Judo tema kaip vienos pagrindinių keliamos ir romano problematikoje. Tikrai joje dėdami kiti akcentai, išryškinantys Petro Venclovo meninės koncepcijos originalumą – išdavyste kaltinamas ne vien individas, bet ir tas laikas, toji tarptautinė politika, ta valstybės bei kariuomenės vadovybė, kuri nepriklausomai Lietuvai vadovavo 1940 metais. „Vienas kraujo lašas būt tavo nuplovęs,“ – taip simboliškai apie lietuvių valstybės tragišką likimą 1948 m. rašė poetas Jonas Aistis savo garsiajame eilėraštyje.

*

Trylika „apaštų“ – partizanų, pasivadavusių Kristaus mokinių vardais – išeina į siužeto avansceną paskutiniuoju rezistencijos laikotarpiu. Autorius vykusiai derina įtemptą veiksmą, siužetines atšakas su partizanų (beje, dažniausiai vadinamų miškiniais, žaliukais, giriniais), jų įsijungimo į antisovietinę kovą geneze, jų pačių ir jų rėmėjų mokytojos Nijolės, medicinos seselės Danguolės, gimnazistės Veronikos, ūkininkų Tonkūnų, Kuprėnų klebono Adolfo portretinėmis charakteristikomis, gamtos bei laiko atmosferos aprašymais. Visam tam padeda, kaip sakyta, platus epinis romano užmojis, talpios pasakojamojo laiko inversijos, lanksti kompozicija.

Palaipsniui, „giesmė po giesmės“, partizanai žūsta, eidami į užduotis, iki galo likdami ištikimi priesaikai. Romano portretų galeriją bei problematiką labai paįvairina priklydėlio, iš tremties pabėgusio Edvardo Biluckio choleriškas charakteris bei jo „blindiškoji“ liaudiško teisingumo filosofija. Jo lūpomis autorius išsako daug karčių žodžių apie Lietuvos prezidento Smetonos bei visos smetoninės valdžios ir kariuomenės vadų nesipriešinimo sovietų invazijai atžvilgiu. Ne viena jo pateiktą faktą, kritišką argumentą, kad ir nenoromis, bet pasitelkęs loginį mąstymą, pripažįsta ir būrio vadas. Todėl, manyčiau, romanas patiria meninį nuostolį dėl to, kad šis dygus, pasišiaušęs personažas iš tolesnio veiksmo eliminuojamas. Ir visai dėl „nerimtų“ asmeninių motyvų – keršto partizanui Pauliui už tai, kad šisai paveržė kažkada jo mylėtą merginą. Apskritai imant, Edvardo asmeninių santykių su Danguole priešistorė yra per ilga, nebūtina, ir tai yra bene vienintelis atvejis romane, kai autoriui galima papriekaištauti dėl kompozicijos. O pačios medicinos seselės Danguolės (anksčiau tos profesijos merginos, moterys buvo gražiau vadinamos – gai-

lestingosiomis seserimis) ir mokytojos Nijolės (vado Mykolo mylimosios) bei gimnazistės Veronikos vaidmenys romane su kaupu pasiteisina, kadangi leidžia autoriui siekti pasakojimo objektyvumo – „moteriškasis faktorius“ rezistencijoje buvo labai svarbus. Tai įrodyta ir Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės romane „Užverstų šulinių vanduo“ (2000). Moterys atliko svarbų ryšininkų, tiekėjų, slaugytojų, gydytojų darbą; be tokios paramos pasipriešinimas būtų greičiau nusilpęs, suprantama, kaip ir be motinų, žmonių, seserų, mylimųjų meilės, švelnumo, atjautos vyrams miškuose, bunkeriuose, ligose, kankinimuose būtų buvę kur kas sunkiau.

Petro Venclovo romane jau nebėra idiliškai romantiškų nei partizanų, nei ryšininkų buities, nei jų tarpusavio santykių, nei sueigų ar švenčių vaizdų. Gal todėl, kad vaizduojama nebe rezistencijos pradžia, o pabaiga. Petras Venclovas rezistencijos pralaimėjimą drąsiai sieja su tuometės Lietuvos valstybės bei kariuomenės vadų neryžtingumu bei bailumu, su Vakarų demokratijų abejingumu.

Partizanų žūtys viena už kitą tragiškesnės, ir tokiam meniniam išpūdžiui pasitarnauja pagirtina autoriaus pozicija – parodyti kovos „antrosios pusės“ – sribų, kagėbistų, tardytojų, iš kurių išsiskiria Viktoro Krinickio figūra, Augusto Dubinsko – objektyvų paveikslą. Sukrečiantys yra jų nusikaltimai – partizanų ir valstiečių kankinimai, tyčiojimas iš aukų, padegčių trobų vaizdai. Neretai jų padaromi nusikaltimai nupiešti apokaliptiniu stiliumi.

Eksklieriką Simoną, turtingos sielos ir intelektualų personažą P. Venclovas, kaip autorius, „išnaudoja“ iki galo. Simono, kurį išdavė kaimietė moteris pasipelnymo tikslu, kankinimų scenos, pasibaigusios mirtimi ant laužo, yra meniškai pačios stipriausios, žmogiškai žiūrint – tragiškiausios. Kurdamas šio personažo likimo finalinę sceną, autorius vykusiai praplečia meninio laiko sąlygotumą, jį simbolizuodamas, pasitelkdamas kitą kultūrinį kontekstą – Oskaro Milašiaus poezijos ir pranašysčių apie Lietuvos ateitį autentiškas citatas. Klėdinčio Simono vizijoje pamatytas Oskaro Milašiaus veidas ir jo balsas suteikia jėgų iškankintam partizanui, o paskutinio kankinimo metu įkvepia drąsos ištarti savo priešams prakeiksmą: „Jūs tarnaujate žemiškajam šėtonui. Praeis dveji metai, ir šis žmogėdra pakratys kojas. Jūs keliausite kartu su juo į pragarą. O jūsų imperija bus trinte trinama, purtyte purtoma ir greitai iš jos liks tik dvokianti mėšlo kūrva. O iš mūsų kraujo ir kančių išdygs rožės ir lelijos.“

Ir Simono, ir Petro, ir kitų „apaštų“ mintims kančioje autorius suteikia mitinį-sąlyginį matmenį. Ir eilinių personažų kančiai taikomas toks pat stilistinis kodas. Partizanų rėmėjai, valstiečiai Bagdonai, patiria didelę tragediją; štai kaip vaizduojama Adelės Bagdonienės, patekusios pas saugumo būdelius, nukankinusius jos vyrą, dvasinė būseną: „Bagdonienė atsigavo tarsi iš sapno, kuriame ją išgąsdino siaubingi žodžiai: ‘Kelkis, moterie, nes dabar žmogžudys bus aukštinamas, o mylintysis – pasmerkiamas mirčiai, nesgi neapykanta nugalėjo pasaulį.’ Ji nepajėgė suprasti, kas pasakė tuos žodžius.

Nejaugi Viešpats? Negali būti! Greičiau šėtonas... Palengva pradėjo suvokti tai, ko anksčiau nieku būdu nebūtų galėjusi: čia mano vyro kraujas, jis yra šventas, jo neturi trypti išgamų padermė...” Ir Adelė skuduru šluosto vyro kraują į kibirą, paskui semia rieškučiomis, ir „Greitai kibire buvo ne vanduo, o kraujas...” kraujas, kuris už mus atiduodamas”. Taip autentiškas realizmas supinamas su bibliniais įvaizdžiais.

Neįprasta ir romano pabaiga – tryliktoji giesmė, kurios veiksmas vyksta Kuprėnų bažnyčios bunkeryje. Iš visų „apaštų“ likę tik dviese – gimnazistas, karštakošis maksimalistas Lukas, ir paliegęs būrio vadas Juozapas. Jis suvokia tolimesnės rezistencinės kovos beprasmiškumą, todėl siūlo Lukui ją baigti ir eiti savais keliais. Rezignacija, ištikusi Juozapą, nėra moralinė ir staigi, o laipsniška – matydamas, kad pasipriešinimas išsigimsta, negali leisti daugiau tokios beprasmybės, peraugančios į nužmogėjimą. Bet su tokia pozicija kategoriškai nesutinka jaunasis Lukas, reikalaujamas kovoti iki paskutinio kraujo lašo. Jis neleidžia vadui išeiti iš bunkerio, o kai šis jėga išsiveržia, pasivijęs Lukas jį nušauna. Tragiškesnio romano finalo turbūt nesugalvosi – kovotojų vadą nužudo jo karys.

Na, o pastarąjį, vienintelį likusį „apaštą“, išduoda būrio vado Juozapo mylimoji, mokytoja Nijolė. Jos poelgis tik išoriškai žvelgiant atrodo šokiruojantis, vidujai jis nebuvo išdavikiškas – jam priartų ir jos mylimasis, supratęs, kad rezistencija pralaimėjo, kad priešintis okupantams yra nemažai kitų būdų.

Ar Luko poziciją bei pažiūrų maksimalizmą romano autorius smerkia? Finalinis romano akordas susietas su tamsos įvaizdžiu – Lukas nepasiduoda priešui, nusišauna: „Šūvio neišgirdo, nes tuoj pat jį užplūdo tamsa, kuri plėtėsi, didėjo, sruvo kaip jūra, užliedama visą Lietuvą. Ir tai tamsai pakluso dangus ir žemė, medžiai ir oras, paukščiai ir žmonės. Nes tai buvo metafizinė tamsa, kurios galo niekas negalėjo nei nujauti, nei įsivaizduoti.

Tačiau karas tęsėsi toliau. *Karas po karo.*”

Romanas baigiamas žinomos partizanų dainos „Palinko liepa šalia kelio“ posmu, taigi – vilties spinduliu. Galima sakyti, kad tautos rezistencinė savimonė šioje partizanų dainoje teisingiausiai išpranašavo ir žūtibūtinės kovos prasmę, ir Tėvynės ateitį. Kova dėl Tėvynės laisvės visada pasiteisina; platus istorinis romano kontekstas leidžia dar kartą prisiminti Jono Aisčio su gilia širdgėla parašytus žodžius „Vienas kraujo lašas būt tavo nuplovęs”. „Bet po kelių dienų Simonas ėmė kalbėti apie tai, kad kovotojų už Lietuvą kraujas nenueis perniek, kad jį galima lyginti su Kristaus krauju, kad verta aukotis, nes tik šitaip įsiviešpataus meilės karalystė ir Lietuva bus atpirkta laisvei, gal dar ir ne tuoj, bet kada ateityje.”

* Petras Venclovas. *Kartybių taurė – iki dugno*. Romanas. *Naujoji Romuva*. 2011

Lietuvaitė – Vokietijos Kammervirtuosin

Atkelta iš 7 psl.

Šie metai Daliai Schmalenberg labai įtempti. Po vasaros smuiko meistrišumo kursų tarptautiniame menų festivalyje „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu” ji prisijungė prie Dresdeno filharmonijos simfoninio orkestro koncertų maratono. Su orkestro koncertais jau lankytasi Ispanijoje, minint Dresdeno ir Sankt Peterburgo susigiminiavimo 50-metį – Sankt Peterburge, Rusijoje. Šių metų pradžioje laukia ilga koncertinė kelionė po JAV (New Yorkas, Čikaga, Miami, Bostonas), Didžiąją Britaniją (Londonas), didžiuosius Vokietijos miestus. Orkestro kūrybiniai planai – nesibaigiantys, ir juos vykdyti padeda koncertmeisterė Dalia Schmalenberg-Stulgytė KV.

Linksmos nuotrupos iš D. Schmalenberg-Stulgytės gyvenimo

- Baigdama Liubeko aukštąją muzikos mokyklą, valstybiniam egzaminui parengė rimtą smuiko muzikos programą, kurios klausytis susirinko pilna salė. Pabaigus programą, plojimams nenuitylant, koncertmeisteriui jau išėjus

į užkulisius, Dalia, likusi scenoje, sėdo prie fortepijono ir be priekaištų paskambino M. K. Čiurlionio „Preliudą d-moll”. Tai buvo staigmena ne tik egzamino komisijai, kuri Dalios muzikavimą įvertino l+, bet ir klausytojams.

- Justus Frantzas buvo ne tik talentingas pianistas. Jis mėgo skambindamas ir diriguoti orkestrui. Kartą, bediriguodamas W. A. Mozarto „Koncertą fortepijonui,” pamiršo tolimesnį fortepijono epizodą. Dalia, kaip koncertmeisterė, buvusi greta, skubiai sėdo prie fortepijono ir pagrojo dirigento pamirštą solinio instrumento partiją. Kūrinio likimas scenoje buvo laimingai išgelbėtas ir susilaukė audringų plojimų.

- Kartą Lietuvos kvartetas repetavo Dalios Stulgytės namuose. Dalia, būdama visai nedidukė, įdėmiai stebėjo repeticiją. Per pertrauką antruoju smuiku grojusi profesorė Kornelija Kalinauskaitė išsikalbėjo su jaunąja smuikininke, sakydama, kad jau netrukus jai galės užleisti antrojo smuiko vietą kvartete. Bet Dalia užtikrintai atsakė: „Aš grosiu tik pirmuoju smuiku.” Atrodo, kad jos užmojai pildosi. □